

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΙΒΥΡΑ ΣΤΟΥΣ ΠΟΤΙΟΛΟΥΣ

Νέα επιγραφικά δεδομένα, όπως και επανεκτίμηση παλαιότερων μαρτυριών διατηρούν τη συζήτηση γύρω από τις συνθήκες ίδρυσης, τον χαρακτήρα και τη λειτουργία του Πανελληνίου.¹ Παρά κάποιες διαφοροποιήσεις ή εικόνα εξακολουθεί να καθορίζεται από τα έξης, γενικότερα αποδεκτά στοιχεία: (α) Το Πανελλήνιον, Κοινό ελληνικών πόλεων με έδρα την Αθήνα, ιδρύθηκε περί το 131/132 μ.Χ. με πρωτοβουλία του αυτοκράτορα Αδριανού και στο πλαίσιο του ενδιαφέροντός του για τις ελληνικές πόλεις και τον κλασικό πολιτισμό. Βεβαίως μια ένωση πόλεων, η οποία κάλυπτε ένα σημαντικό τμήμα του ανατολικού τμήματος του κράτους, οργανώθηκε και παρέμεινε εξαρτώμενη από τον αυτοκράτορα, αποτελούσε για τη ρωμαϊκή έξουσία ένα πρώτης τάξεως μέσον έλέγχου και επιβολής.² (β) Το Πανελλήνιον λειτούργησε αναμφίβολα ως κέντρο

---

1. Για μια επισκόπηση των παλαιότερων και νεότερων δεδομένων γύρω από το Πανελλήνιον, όπως και παράθεση της σχετικής βιβλιογραφίας βλ. A. J. Spawforth, «The Panhellenion Again», *Chiron* 29 (1999) 339-352. Για άλλα έργα στα οποία γίνεται αναφορά χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία οι έξης συντομογραφίες: Spawforth-Walker, «Panhellenion I» = A. J. Spawforth - S. Walker, «The World of the Panhellenion», *JRS* 75 (1985) 78-104· Spawforth - Walker, «Panhellenion II» = A. J. Spawforth - S. Walker, «The World of the Panhellenion II», *JRS* 76 (1986) 88-105· Oliver, *Marcus Aurelius* = J. H. Oliver, *Marcus Aurelius: Aspects of Civic and Cultural Policy in the East, Hesperia*, Suppl. 13, 1972.

2. Την άποψη ότι το Πανελλήνιον υπήρξε αποτέλεσμα πρωτοβουλίας του αυτοκράτορα Αδριανού έπιβεβαιώνει, θεωρούμε πειστικά, ό Spawforth, «Panhellenion», αντικρούοντας την άποψη του C. P. Jones ότι ό θεσμός δημιουργήθηκε ύστερα από αίτημα των ελληνικών πόλεων (βλ. C. P. Jones, «The Panhellenion», *Chiron* 26 (1996) 30, 33-34). Τόν θαυμασμό του Αδριανού προς τον ελληνικό πολιτισμό μαρτυρούν οι ποικίλες περιπτώσεις ύλικής βοήθειας προς τις ελληνικές πόλεις, πολλές από τις οποίες επισκέφθηκε κατά τη διάρκεια των μακρών περιοδειών του στην Ανατολή, ή ίδρυση νέων ή η αναβάθμιση παλαιότερων οικισμών. Για τα ταξίδια του Αδριανού στις ελληνικές επαρχίες της Ανατολής (123-125, 128-131) βλ. μεταξύ άλλων H. Halfmann, *Itinera principum*, Στουτγάρδη 1986, 188-210, M. Zahrt, «Hadrians Wirken in Makedonien», στό: *Επιγραφές της Μακεδονίας. Γ' Διεθνές Συμπόσιο για τη Μακεδονία, 8-12 Δεκεμβρίου 1993*, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 229-239. Βλ. επίσης A. R. Birley, *Hadrian. The Restless Emperor*, Λονδίνο 1997. Για την όργάνωση και λειτουργία του Πανελληνίου βλ. Oliver, *Marcus Aurelius*, 130-138· Spawforth-Walker, «Panhellenion I», 78-104· S. Follet, *Athènes au Ier et au IIIe siècle*, Παρίσι 1976, 113-116, 125. Επισημαίνεται πλέον από την έρευνα (με βάση πληροφορίες που περιέχονται σε ψήφισμα της πόλης των Θυατείρων το οποίο επανεκδόθηκε), και ό ρόλος που πιθανότατα έπαιξε στην έπιλογή της Αθήνας ως κέντρου του Πανελληνίου (παράλληλα βέβαια με το ιστορικό και πολιτιστικό της παρελθόν) ή γειτνίαση με το έερο της Έλευσίνας· βλ. S. Follet - S. Peppas-Delmousou, «Le décret de Thyatire sur les bienfaits d'Hadrien et le "Panthéon" d'Hadrien à Athènes», *BCH* 121 (1997) 291-309, ιδίως 303, πρβ. Spawforth, «Panhellenion», 340, 344,

τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας. Ἐξάλλου ὁ Ἄδριανὸς προφανῶς ἐνθάρρυνε στὶς ἑλληνικὲς πόλεις τὴν ταύτισή του μὲ τὴν ὕψιστη θεότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου καὶ τιμήθηκε ὡς Ζεὺς Ὀλύμπιος Πανελλήνιος.³ (γ) Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἔνταξη μιᾶς πόλης στὸ Πανελλήνιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀποδείξεις νομιμοφροσύνης πρὸς τὴ ρωμαϊκὴ ἐξουσία καὶ τὴ διακριβωμένη εὐνοια τοῦ αὐτοκράτορα, ἦταν ἡ πιστοποίηση τῆς ἑλληνικῆς τῆς καταγωγῆς.⁴

351. Σύμφωνα μὲ τὰ ὡς τώρα γνωστὰ δεδομένα ἢ συμμετοχὴ στὸ Πανελλήνιο ἐκτεινόταν σὲ πέντε ἐπαρχίες: Ἀχαΐας, Μακεδονίας, Θράκης, Κρήτης-Κυρηναϊκῆς, Ἀσίας. Ἀπὸ τὶς μικρασιατικὲς πόλεις ὡς μέλη τοῦ Πανελληνίου φέρονται οἱ ἀκόλουθοι: Αἰζανοί, Τράλλεις, Μίλητος, Ἀπάμεια, Σύνναδα, Θυάτειρα, Σάρδεις, Μαγνησία ἐπὶ Μαιάνδρου, Ρόδος, Κίβυρα (μαρτυρίες γιὰ τὴ συμμετοχὴ ἑλληνικῶν πόλεων συγκεντρωμένες ἀπὸ τὸν Oliver, *Marcus Aurelius*, 94 κ.έ. Βλ. ἐπίσης Spawforth - Walker, «Panhellenion I», 79-82· Follet, ὁ.π., 131-134. Ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν μεγάλων πόλεων, Ἐφέσου, Σμύρνης, Περγάμου, πιθανότατα ὀφείλεται στὸν ἀποσπασματικὸ χαρακτήρα τῶν πηγῶν μας, μολονότι προτείνονται καὶ ἄλλες ἐρμηνεῖες, ὅπως ἡ ἀντίθεση στὴν ἐξέχουσα θέση τῆς Ἀθήνας, βλ. Spawforth, «Panhellenion», 343.

3. (Ζεὺς) Ὀλύμπιος ὀνομάσθηκε ὁ Ἄδριανὸς μετὰ τὸ 128/29, ἔτος ἐναρξῆς τῶν ἐργασιῶν γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς στὴν Ἀθήνα, Πανελλήνιος μετὰ τὸ 132, ἔτος ἰδρύσεως τοῦ Πανελληνίου, τῆς καθιέρωσης τοῦ προηγούμενου ναοῦ, ὅπως καὶ ἐναρξῆς τῆς ἀνέγερσης τοῦ ἱεροῦ τοῦ Πανελληνίου, ἀφιερωμένου στὴ λατρεία του ὡς Διὸς Πανελληνίου, βλ. Spawforth, «Panhellenion», σσ. 344-347. Ἀπολύτως ἐνδεικτικὰ παραθέτουμε ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες χρήσης τῶν δύο χαρακτηρισμῶν: Ὀλύμπιος — Ἀθήνα: IG II/III2, 3289-3307, 3310 (ἀφιερώσεις ἄλλων πόλεων στὸν Ἄδριανὸ μὲσα στὸν ἄντρο τοῦ Ὀλυμπίου), 3311-3389, Σάμος: IGR IV, 986, Ἄνδρος: IG XII 5, 741-746, Μυτιλήνη: IG XII 2, 184, 186-187. Πανελλήνιος — Χίος: SEG XV, 530, Μίλητος: I. Milet, 20. Στὸ φήμισμα τῶν Θυατειρῶν ὁ Ἄδριανὸς τιμᾶται ὡς Ζεὺς Ὀλύμπιος Πανελλήνιος, βλ. Follet-Peppas-Delmousou, ὁ.π. (σημ. 2), 296 στ. 9-10. Εἶναι ἐξάλλου γνωστὸ ὅτι ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ Ἄδριανοῦ Πανελληνίου κατεῖχε σημαντικὴ θέση στὶς δραστηριότητες τοῦ Κοινοῦ καὶ μάλιστα ὁ πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου τῶν Πανελλήνων, τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων-μελῶν, ὁ ἄρχων τοῦ Πανελληνίου ἦταν συχνὰ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ Ἄδριανοῦ. Βλ. π.χ. Oliver, *Marcus Aurelius*, ἀρ. 28 (OGIS 504, IGR IV, 573): ὁ ἄρχων τῶν Πανελλήνων καὶ ἱερεὺς θεοῦ Ἄδριανοῦ Πανελληνίου], ἀρ. 30 (OGIS 507, IGR IV, 576): ὁ ἄρχων τῶν Πανελλήνων καὶ ἱερεὺς θεοῦ Ἄδριανοῦ Πανελληνίου... Βλ. A. Benjamin, «The Altars of Hadrian in Athens and Hadrian's Panhellenic Program», *Hesperia* 32 (1963) 57 («...under Hadrian the cult of the emperor in the Greek world was closely associated with the emperor's program of Panhellenism. The connection between the imperial cult, a main instrument in the unification of the Roman Empire, and the emphasis on the unity of the Greek peoples is natural and Hadrian's willingness to accept divine honors and his encouragement of Panhellenism have, among many complex motives, the common purpose of the consolidation of the empire»), Spawforth, «Panhellenion», ὁ.π.· Jones, ὁ.π. (σημ. 2), 43.

4. Ἔτσι σὲ φήμισμα τῶν Πανελλήνων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀντωνίνου Πίου ἀναγνωρίζεται στοὺς κατοίκους τῆς Μαγνησίας πρὸς τῷ Μαιάνδρῳ ποταμῷ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μαγνητῶν, ὅτι πρῶτοι Ἑλλήνων πέρασαν καὶ κατοίκησαν στὴν Ἀσία (ὅπου πολλὲς φορὲς συναγωνίσθησαν μὲ τοὺς Ἴωνες καὶ τοὺς Δωριεῖς καὶ τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους Αἰολεῖς), ὅτι τιμήθηκαν ἀπὸ τὸν δῆμο τῶν Ρωμαίων δι' ἅς ἐποιήσαντο συμμαχίας πρὸς αὐτὸν καὶ ὅτι τέλος δέχθηκαν ἐξαιρετεὲς δωρεὲς ἀπὸ τὸν Ἄδριανὸ (Oliver, *Marcus Aurelius*, ἀρ. 5 (IG II/III2, 1091 = OGIS 503). Ἐνδεικτικὸ βεβαίως εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὡς

Μὲ τὸ τρίτο αὐτὸ στοιχεῖο συνδέεται ἡ παρούσα ἐργασία, ἐφόσον ἀφετηρία τῆς ἀποτελεῖ κατὰ βάση ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς φρυγικῆς πόλης Κιβύρας, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται, ἔγινε δεκτὴ στὸ Πανελλήνιον ἐπικαλούμενη συγγένεια μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους.⁵ Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ πιστοποίηση καὶ προβολὴ ἐλληνικῆς εὐγενοῦς καταγωγῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι στὴ συγκεκριμένη περίπτωση συνιστοῦσε δικαίωμα συμμετοχῆς στὸ Πανελλήνιον, εἶναι ἕνα γενικότερο, σύνθηρες φαινόμενο μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (γνωστὸ ἀπὸ ποικίλες μαρτυρίες, νομισματικές, φιλολογικῆς, ἐπιγραφικῆς), τοῦ ὁποίου ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ χρονικὴ ἐξέλιξη εἶναι μὲν ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ καθορισθοῦν, θεωρεῖται ὅμως πολὺ πιθανὸν ὅτι γνώρισε κατὰ τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. μιὰ ιδιαίτερη ἑξάρση, στὸ πλαίσιο μιᾶς γενικώτερης στροφῆς πρὸς τὸ παρελθόν.⁶ Γνωρίζουμε ἔτσι ὅτι

μέλη καὶ κυρίως ὡς ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι τοῦ Κοινοῦ μαρτυροῦνται ἐξέχοντα μέλη τῆς ἑλίτ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τοὺς κάτοχοι τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας (civitas romana), γνωστοὶ συχνά, εἴτε οἱ ἴδιοι εἴτε μέλη τῆς οἰκογενείας τοὺς, γιὰ τὴν σταδιοδρομία τοὺς στὰ ἀνώτερα ρωμαϊκὰ ἀξιώματα. Βλ. Spawforth-Walker, «Panhellenion I», 84 κ.έ., ὅπου καὶ κατάλογος ἀρχόντων καὶ μελῶν τοῦ Πανελληνίου. Χαρακτηριστικὰ λέγεται (σ. 87): «Where more is known about them, ..., the high officers of the Panhellenion can be defined socially as members of the leading families of their home cities: they belonged to the same stratum of provincial society which provided Rome with its intake of eastern knights and senators».

5. Ἡ Κίβυρα βρισκόταν στὴν Καβαλίδα, περιοχὴ τοῦ νοτιοδυτικοῦ ἄκρου τῆς Φρυγίας, ὁμορῆ πρὸς τὴν Καρία καὶ τὴ Λυκία (βλ. W. Rouge, *RE*, (1921), s.v. *Κίβυρα*: L. Robert, *La Carie. Histoire et géographie historique avec le recueil des inscriptions antiques II. Le plateau de Tabai et ses environs*, Παρίσι 1954, 72 κ.έ.) Κατὰ τὸν Στράβωνα εἶχε ἰδρυθεῖ ἀπὸ τοὺς Λυδοῦς, ἐνῶ ἀργότερα ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ Πισιδεῖς (Στράβων 13.4.17). Ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι λόγω τῆς γειτνίασης μὲ διάφορες ἐθνότητες ὁμιλοῦνταν στὴν Κίβυρα τέσσερις γλώσσες, ἡ Πισιδικὴ, ἡ Λυδικὴ, ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Σολύμων (ἔτσι ὀνομάζονταν οἱ αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Καβαλίδος). Ἰσχυρὴ χάριν στὸ καλὸ τῆς πολιτεία ἡ πόλις ἤλεγχε μιὰ περιοχὴ ποὺ ἐκτεινόταν ἀπὸ τὴν Πισιδία καὶ Μιλυάδα ὡς τὴ Λυκία καὶ τὴ Ροδιακὴ Περαία. Ἐπιπλέον μαζὶ μὲ τρεῖς ἄλλες πόλεις τῆς Καβαλίδος, τὴ Βουβώνα, τὰ Βάλβουρα καὶ τὰ Οἰνόανδα ἀποτελέσαν μιὰ τετράπολη, στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας ἡ Κίβυρα εἶχε πρωτεύουσα θέση. Πιθανότατα στὶς ἀρχῆς τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. συνῆψε ἐπίσημο σύμφωνο φιλίας καὶ συμμαχίας μὲ τὴ Ρώμη. Τὸ 84 π.Χ., μετὰ τὸν Ἀ' Μιθριδατικὸ πόλεμο, ἡ Κίβυρα ὑπήχθη ἀπὸ τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Σύλλα Γάιο Λυκίνιο Μουρήνα στὴν ἐπαρχία Ἀσίας, ὅπου καὶ παρέμεινε, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα μικρὸ διάστημα (51-47 π.Χ.), ὅταν προσαρτήθηκε στὴν ἐπαρχία Κιλικίας. Οἱ ἄλλες τρεῖς πόλεις τῆς τετραπόλεως ἐντάχθηκαν στὸ Κοινὸ τῶν Λυκίων καὶ ἀργότερα ἀπέτελεσαν τμήμα τῆς ἐπαρχίας Λυκίας-Παμφυλίας. Κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ περίοδο ἡ Κίβυρα, Κίβυρα Σεβαστὴ ἀπὸ τὸ 25 π.Χ., ἀπέτελεσε ἐπίσης σημαντικὸ ἀστικὸ κέντρο καὶ ἔδωσε τὸ ὄνομά τῆς στὴ μεγάλη δικαστικὴ περιφέρεια μὲ ἔδρα τὴ Λαοδίχεια (conventus Cibyraticus). A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Ὁξφόρδη ²1971, 49, 74-76.

6. Γενικότερη συζήτηση στὸ πολὺ κατατοπιστικὸ ἄρθρο τοῦ J. H. M. Strubbe, «Gründer kleinasiatischer Städte – Fiktion und Realität», *Ancient Society* 15-17 (1984-1986). Πρβ. L. Robert, *Études Anatoliennes. Recherches sur les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, Παρίσι 1937, σ. 248. Ἡ στροφὴ πρὸς τὸ παρελθόν ποὺ παρατηρεῖται αὐτὴ τὴν περίοδο μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ ἀνωτέρου κοινωνικοῦ στρώματος τῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἔχει ἐπισημανθεῖ

πολλές πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἐπιζητώντας τίτλο εὐγενείας ἀνήγαν τὴν καταγωγή τους εἴτε σὲ θεότητες καὶ ἥρωες τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, εἴτε στὴν ἀποικιστικὴ δραστηριότητα πόλεων τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος, κατὰ προτίμηση τῶν ἐνδοξότερων μεταξὺ αὐτῶν, τῆς Ἀθήνας, τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Ἄργους.⁷ Τὸ φαινόμενο μάλιστα ἀποκτᾶ ἀκόμη μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι σὲ πάρα πολλές περιπτώσεις (ιδίως δὲ ὅσον ἀφορᾷ στὴν τόσο ἐκτεταμένη ἀποικιστικὴ δράση τῆς Σπάρτης), ἡ δημιουργία καὶ ιδεολογικὴ ἐκμετάλλευση παρόμοιων ἰδρυτικῶν μύθων γίνεται ἀπὸ ἐξελληνισμένες, ὄχι ἐξαρχῆς ἑλληνικὲς πόλεις (π.χ. Ταρσός, Σαγαλασσός, Κίβυρα).⁸

ἀπὸ τὴν ἔρευνα· βλ. σχετικὰ J. Touloumakos, *Zum Geschichtsbewusstsein der Griechen in der Zeit der römischen Herrschaft*, Γοτύγγη 1971, 51 κ.έ. ἰδ. 78-79· E. L. Bowie, «Greeks and their Past in the second century», *Past and Present* 46 (1970) 28, 37-41). Ἡ στροφὴ αὐτὴ, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ διακριθῶσθε σὲ ποικίλους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς τῶν πόλεων, φανέρωνε τὴ συνειδητὴ τάση τῶν μελῶν τοῦ ἡγετικοῦ αὐτοῦ στρώματος νὰ υπογραμμίζουν τὴν ἐθνικὴ τους ταυτότητα καὶ τοὺς δεσμοὺς ποὺ τοὺς συνέδεαν μὲ τὴν κλασικὴ Ἑλλάδα καὶ ἐπομένως προϋπέθετε τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἐθνικοῦ τους αὐτοσυναίσθηματος. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔχει ἐρμηνευθεῖ ἐν μέρει μὲ βάση τὴν κοινωνικὴ ἀνοδο τῆς τάξης αὐτῆς καὶ τὴ συνακόλουθη ἰσχυροποίησή της κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ περίοδο. Εἶναι γνωστὸ ὅτι κατὰ τὴν ἴδια περίοδο οἱ ἐπιφανεῖς πολῖτες τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἶναι, κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ, κάτοχοι τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, ἀναλαμβάνουν δὲ ρωμαϊκὰ ἀξιώματα σταδιοδρομώντας ὡς ἀνώτεροι στρατιωτικοί, ὡς διοικητικοὶ ὑπάλληλοι, μέλη τῆς ἱππικῆς τάξης, πολλὰς φορὲς ὡς συγκλητικοί (γιά τὴν κοινωνικὴ ἀνοδο τῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων βλ. μεταξὺ ἄλλων F. Quass, *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens*, Στουτγάρδη 1993· H. Halfmann, *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jhs. n. Chr.*, *Hypomnemata* 58 (1979)· τοῦ ἰδίου, «Die Senatoren aus den kleinasiatischen Provinzen des römischen Reiches vom 1. bis 3. Jh.», *Epigrafia e ordine senatorio, Tituli* 5 (1982). Παράλληλα ἡ συνειδητοποίηση ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἦταν ἀμετάκλητα χαμένη εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ὀδηγοῦσε διανοούμενους καὶ ἐπιφανεῖς πολῖτες στὴν ταύτιση μὲ τὸ ἐνδοξο παρελθόν. Ἕνας τρίτος παράγων ποὺ ἐπίσης συνέβαλε στὴν ἐνίσχυση τῆς ἱστορικῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἴδια περίοδο ἦταν ἀναμφίβολα ὁ φιλελληνισμὸς τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, κυρίως δὲ τοῦ Ἀδριανοῦ.

7. Ἐτσι ἡ Μιλητούπολις τῆς Μυσίας, οἱ Σάρδεις καὶ οἱ Τράλλεις τῆς Λυδίας, τὰ Σύνναδα τῆς Φρυγίας, ἡ Ἀττάλεια τῆς Παμφυλίας ἐπικαλοῦνταν συγγένεια εἴτε μὲ τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε μὲ τοὺς Ἴωνες (μαρτυρίες συγκεντρωμένες ἀπὸ τὸν Strubbe, ὁ.π. (σημ. 6), 263). Ἄλλες πόλεις, ὅπως ἡ Εὐμένεια τῆς Φρυγίας, οἱ Τράλλεις τῆς Καρίας ὑποστήριζαν ὅτι κατὰγονται ἀπὸ τὸ Ἄργος, ἐνῶ ἄλλες, ὅπως ἡ Νύσσα, ἡ Σέλγη, ἡ Κίβυρα, τὰ Σύνναδα, τὰ Ἀμβλανδα, ἡ Σαγαλασσός ἀπὸ τὴ Σπάρτη (Strubbe, ὁ.π. (σημ. 6), 263, 265). Κατὰ τὸν Δίωνα Χρυσόστομο (44.6) ἡ Ἀθήνα, ἡ Σπάρτη καὶ τὸ Ἄργος ἦταν πρῶται καὶ ἐνδοξόταται πόλεις, ἐνῶ ὁ ρήτορας Μένανδρος (3ος αἰ. μ.Χ.), ἀναφερόμενος στοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξάρει τὴ σημασία μιᾶς πόλης, στὸ ἔργο του *Περὶ ἐπιδεικτικῶν* (*Rhetores Graeci* III, Λειψία 1856, 354) ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: *δεῖ γὰρ ἀποφαίνειν τὰ οἰκίσαντα γένη τὴν βάρβαρον πόλιν, ἣν ἂν ἐπαινέσης ἢ πρεσβύτατα ἢ σοφώτατα ἢ ἀρχικώτατα ἢ ὅλως ἀρετὴν τινα σχόντα... Ἑλλήνων δ' αὐτῶν εὐγενεστάτων νομιζομένων γενῶν γένη τὰ ἀνωτάτα καὶ γνωριμώτατα τρία, τὸ Δωριέων, Αἰολέων, Ἴωνων.*

8. Βλ. Strubbe, ὁ.π. (σημ. 6), 273· Spawforth-Walker, «Panhellenion I», 82. Ἡ ἀποψη ὀρισμένων μελετητῶν ὅτι πρόκειται γιά πραγματικὴ καταγωγή (π.χ. A. M. Woodward,

Ἡ μαρτυρία γιὰ συμμετοχὴ τῆς Κιβύρας στὸ Πανελλήνιον ἀπαντᾶ σὲ ἐπιγραφή ἢ ὁποία βρέθηκε στοὺς Ποτιόλους τῆς Ἰταλίας, σημαντικό λιμάνι στὸν κόλπο τῆς Νεαπόλεως (τὸ σημερινὸ Pozzuoli)⁹. Παρ' ὅ,τι φθαρμένο, τὸ τελικὸ τμῆμα ἐπιτρέπει τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ὡς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς, ὅπως καὶ τὴν ἐξαγωγή τῆς πληροφορίας ὅτι ἡ Κιβύρα εἶχε συμπεριληφθεῖ στὰ μέλη τοῦ Πανελληνίου: ἀνέθηκε τῆι [θεῶι κατὰ τὸ δόγμα τ[ο]ῦ Πανελληνίου ἐνγρα[φεῖσα εἰς τοὺς Πανέλληνας]. Ἐξάλλου στὸ κύριο μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἡ Κιβυρατῶν πόλις δηλώνει ὅτι διὰ τε τὸ γένος Ἑλληνικὸν ὄν καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐκ παλαιοῦ φι[λίαν καὶ εὐνοι]αν καὶ διὰ τὸ εὐξῆσθαι τεμαί[ς μεγάλαις ὑπὸ] θεοῦ Ἀδριανοῦ (στ. 6-9) συγκαταλέγεται τοῦ κοινῶ τῆς Ἑλλάδος [ἐν ταῖς μάλιστα] ἐνδόξοις ... καὶ μεγάλαις [τῆς Ἀσίας πόλε]σιν (στ. 4-6).¹⁰ Τὴν ἄποψη ὅτι

«Sparta and Asia Minor under the Roman Empire», *Studies presented to D. M. Robinson*, Missouri 1953, 868-876) δὲν γίνεται γενικότερα ἀποδεκτὴ (πρβ. L. Robert, *BCH* 101 (1977) 110 σημ. 107, ἐπίσης, *Bull.épigr.* 1954, 118). Οἱ λόγοι ποὺμποροῦσαν νὰ ὀδηγήσουν σ' αὐτὴ τὴν «ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπίκληση ἑλληνικότητας», κατὰ τὸν εὐστοχο χαρακτηρισμὸ τοῦ Robert, (*BCH* 101 (1977) 111: «la volonté d'hellenisation ou d'hellénisme rétrospectif»), – θὰ πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν τόσο στὴν πολιτιστικὴ ἀκτινοβολία, ὅσο καὶ στὴν πολιτικὴ ἐπιβράτηση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ Μ. Ἀσία, ἰδίως μάλιστα μετὰ τὶς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἴδρυση τῶν ἑλληνιστικῶν βασιλείων. Ἕνα ἐνδεικτικὸ παράδειγμα τῆς σημασίας ποὺμποροῦσε νὰ ἔχει γιὰ μιὰ πόλη κατὰ τὴ διάρκεια π.χ. τῆς ἐστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἢ δυνατότητα προβολῆς τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Μαλλοῦ τῆς Κιλικίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήλλαξε τὴν πόλη ἀπὸ τοὺς φόρους ποὺ κατέβαλλε στὸν Δαρεῖο ὅτι Ἀργείων μὲν Μαλλωταὶ ἄποικοι ἦσαν, αὐτὸς δὲ ἀπ' Ἀργούς τῶν Ἡρακλειδῶν εἶναι ἡξίου (Ἀρρ. 2.5,9). Κατὰ τὸν Robert, *BCH* 101 (1977) 128, ἡ δημιουργία μύθων μὲ σκοπὸ τὴ σύνδεση μικρασιατικῶν πόλεων μὲ γνωστὰ ἑλληνικὰ κέντρα τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι ξεκίνησε πρὶν τὴν ἐστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐγίνε ἐντονότερη κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο. Ἐξάλλου, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἐπίκληση συγγενείας ἐκ μέρους μιᾶς πόλεως μποροῦσε νὰ τῆς ἐξασφαλίσει μετὰ κληση δικαστῶν (ἀπὸ τὴ συγγενῆ πόλη), σύναψη συμφωνιῶν, δικαίωμα ἀσυλίας, ἀκόμη καὶ διαμεσολάβηση σὲ περίπτωσι ἐξωτερικῶν κινδύνων (βλ. Strubbe, ὁ.π. (σημ. 6), 277 κ.έ.). Ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποτελεῖ προνόμιον καὶ κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν περίοδο, ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἡ ἀπονομὴ τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας στοὺς ἐπιφανεῖς πολίτες τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἡ ἐνσωμάτωσή τους στὶς τάξεις τῶν ἀξιωματῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπιπλέον, στοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ ἡ εἰσδοχὴ μιᾶς πόλης στὸ Πανελλήνιον, δυνατὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν πιστοποίηση ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἀποτελέσει ἕναν ἐπιπρόσθετο λόγον γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ ἐκμετάλλευση ἰδρυτικῶν μύθων. Βλ. ἐπιπλέον Strubbe, ὁ.π.(σημ. 6), 281· J. H. Oliver, «The Ruling Power», *TAPhA* n.s. 43.4 (1953) 891 σημ. 19· L. Robert, *Bull.épigr.* 1972, 139.

9. Πρόκειται κατὰ τὸν Στέφανο Βυζάντιο γιὰ τὴν ἀρχαία Δικαιορχία, κτίσμα τῶν Σαμίων. Ῥωμαϊκὴ ἀποικία μετὰ τὸν Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον πῆρε τὸ ὄνομα Ποτιόλοι (Puteoli), ὅπως ἀναφέρει ὁ Στράβων (5.4.6), εἴτε ἀπὸ τῶν φρεάτων (στὰ λατινικὰ putei), εἴτε ἀπὸ τὴ δυσσομία τῶν νερῶν (λατινικὰ puteo) ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων, ἦν ἅπαν τὸ χωρίον ἔχει μέχρι Βαιῶν καὶ τῆς Κυμαίας, ὅτι θεῖον πλήρες ἐστὶ καὶ πυρὸς καὶ θερμῶν ὑδάτων. Βλ. ἐπίσης M. W. Frederiksen, *RE* 1959, s.v. *Puteoli*.

10. Τὸ κείμενον περιέχεται στὸν Oliver, *Marcus Aurelius*, ἀρ. 6, ὁ ὁποῖος γενικὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἔκδοσιν τοῦ G. Kaibel, *IG* XIV, 829. Ὅπως δὲ ἴσως κρῖνονται πειστικῆς οἱ συμπληρώσεις

τὸ κοινὸν τῆς Ἑλλάδος θὰ πρέπει νὰ ταυτισθεῖ (πιθανώτατα ὄχι ὡς *terminus technicus*, ἀλλὰ ὡς μία λιγότερο ἀκριβῆς δήλωση τῆς συγκεκριμένης ἔνωσης τῶν ἐλληνικῶν πόλεων) μὲ τὸ Κοινὸ τῶν Πανελλήνων, ἐνισχύει ἢ ἀπαριθμηση τῶν βασικῶν προϋποθέσεων συμμετοχῆς: Ἑλληνικὸν γένος, ἢ πρὸς Ῥωμαίους φιλία, τιμαὶ ὑπὸ θεοῦ Ἀδριανοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴ φιλία καὶ εὐνοια πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὑπονοεῖται πιθανῶς ἢ συμμαχία ποὺ συνέδεε ἀκόμη ἀπὸ τὸν 2ο π.Χ. αἰ. τὴν Κίβυρα μὲ τὴ Ῥώμη.¹¹ Ὅσον ἀφορᾷ στὶς εὐεργεσίες τοῦ Ἀδριανοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι πολὺ συχνὰ ὑπογραμμίζονται σὲ κείμενα ποὺ δηλώνουν τὴν ἔνταξη μιᾶς πόλης στὸ Πανελλήνιον.¹² Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ στὸ ἐλληνικὸν γένος τεκμηριώνεται ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ δήλωση τῆς ταυτότητας τῆς πόλης Ἡ Κιβυρατῶν πόλις ἄποικος Λ[ακεδαιμονίων καὶ] συγγενίς Ἀθηναίων.

Κάποιοι ἐκδότες μὲ βάση τίς πληροφορίες τοῦ Στράβωνα θεώρησαν ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθεῖ ἡ γενικὴ Λυδῶν στὸ φθαρμένο τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπου σώζεται μόνον τὸ ἀρχικὸ γράμμα λάμβδα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χαρακτηρίζονται οἱ Κιβυραῖτοι ἄποικοι Λ[υδῶν ...] συγγενεῖς Ἀθηναίων, συνδυασμὸς βέβαια προβληματικός.¹³ Ἦδη ὅμως τὸ 1897 ὁ A. Wilhelm εἶχε συσχετίσει τὴν ἐπιγραφή τῶν Ποτιόλων μὲ πληροφορίες ποὺ περιέχονται σὲ μιὰ ἄλλη ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ἀπὸ τὰ Οἰνόανδα, μέλος παλαιότερα ἐνὸς συνδέσμου πόλεων μὲ κέντρο τὴν Κίβυρα.¹⁴ Ἐκεῖ γίνεται λόγος γιὰ τὴν Καισαρέων Κιβυρατῶν πόλη καὶ γιὰ τοὺς οἰκιστὲς τῆς: ἀπό τε Κλε[άνδρου καὶ Ἀμύκλα], Λακεδαιμονίων ..., τοῦ μὲν ἐκπέμφαντος τὴν [ἀποικίαν, τοῦ Ἀμύκλα, Κλεάνδρου δ[ὲ ἀγα]γόντος καὶ οἰκίσαντος τὴν τ[ῶν Κι]βυρατῶν πόλιν κατὰ τὸν [χρησμόν]. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐπιγραφή τῶν Ποτιόλων ἡ γενικὴ Λακεδαιμονίων στὴν ἐπιγραφή ἀπὸ τὰ Οἰνόανδα δὲν προέρχεται ἀπὸ συμπλήρωση.¹⁵

τοῦ R. Cagnat, *IGR* I, 418 καὶ τοῦ W. Dittenberger, *OGIS* 497, οἱ ὁποῖοι ἀποδέχονται τίς παρατηρήσεις τοῦ A. Wilhelm, *Arch. Epigr. Mitt. aus Österreich* XX, 1897, 78. Πρόκειται γιὰ ἀνάγνωση ἢ ὁποῖα συνάντησε, δικαιολογημένα, εὐρύτερη ἀποδοχή. Βλ. Robert, *Bull. épigr.* 1972, 139· P. Herrmann, «Inscriptions von Sardeis», *Chiron* 23 (1993) 243 σημ. 41.

11. Βλ. ἀνωτ. σημ. 5.

12. Βλ. σημ. 4 τὰ διαπιστευτήρια τῆς πρὸς Μαίανδρον Μαγνησίας. Πρβ. Oliver, *Marcus Aurelius*, ἀρ. 5· Spawforth-Walker, «Panhellenion I», σημ. 82.

13. Βλ. *IG* XIV, 829· Oliver, *Marcus Aurelius*, ἀρ. 6.

14. A. Wilhelm, ὁ.π.

15. Γόνος ἐπιφανοῦς οἰκογένειας ἢ Λικινία Φλάβιλλα ἀνεγείρει κατὰ τὴν περίοδο τῶν Σεβήρων μνημεῖο γιὰ νὰ δεχθεῖ τὰς σωματοθήκας τῶν γονέων αὐτῆς καὶ τῶν προγόνων, τὸ ὁποῖο φέρει ἀναγραφή τῆς γενεαλογίας τῆς οἰκογένειας τῆς δικῆς τῆς καὶ τοῦ Φλαβιανοῦ Διογένους, συγγενοῦς τῆς καὶ λυκιάρχου. Ἡ γενεαλογία ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν Φλαβία Πλατωνίδα, θυγατέρα τοῦ Κιβυράτου Φλαβίου Ἀριστοκλέους, ἢ ὁποῖα νυμφεύθηκε τὸν Οἰνοανδέα Λικίνιο Θόαντα. Ἀναφέρεται ὅτι τὸ γένος τῆς Πλατωνίδος ἤχμαζε στὴν Καισαρέων Κιβυρατῶν πόλη ἀπὸ τε Κλε[άνδρου καὶ Ἀμύκλα], Λακεδαιμονίων ...].

Ὅπως δὴποτε ἡ ἐπικρατοῦσα ἀνάγνωση φέρει τοὺς Κιβυρᾶτες ἀποίκους Λακεδαιμονίων, συγγενεῖς Ἀθηναίων.¹⁶ Πρόκειται προφανῶς γιὰ παράδοση ποὺ ἀνήκει στὸ γνωστὸ πλέγμα ἰδρυτικῶν μύθων μὲ κέντρο, στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, τὴν ὑποτιθέμενη ἀποικιστικὴ δραστηριότητα τῆς Σπάρτης. Τὴ θέση αὐτὴ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ στηρίζουν οἱ ἐπόμενες παρατηρήσεις, οἱ ὁποῖες ἐπιχειροῦν νὰ δώσουν ἀπάντηση στὸ πρόβλημα ποὺ δημιουργεῖ ὁ τύπος εὔρεσης τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἔχει ἐκφρασθεῖ ἀπὸ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς (Kaibel, Cagnat, Oliver) – καὶ ἐξ ὧν γνωρίζω δὲν ἔχει ἀπαντηθεῖ – ἡ ἀπορία γιὰ τὸ λόγο τῆς ἀφιέρωσης ποὺ γίνεται στοὺς Ποτιόλους ἀπὸ τὴ μακρινὴ μικρασιατικὴ πόλη τῆς Κιβύρας.¹⁷ Θεωροῦμε ὅτι μιὰ πιθανὴ ἐρμηνεῖα μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ στὰ ἀκόλουθα δεδομένα: (α) Ὁ Ἀδριανός, ὁ ὁποῖος πέθανε τὸ 134 στὴν πόλη Βαίαι (Baiai) τάφηκε στοὺς γειτονικοὺς Ποτιόλους. Ἐκεῖ ὁ Ἄντωνίνος Πίος ἀνήγειρε μνημεῖο καὶ ὄρισε νὰ τελοῦνται πενταετείς ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Ἀδριανοῦ. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μὲ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες εἶχαν πανελλήνιο χαρακτῆρα καὶ ἀπήχηση, ὀνομάζονταν *Εὐσέβεια*.¹⁸ (β) Εἶναι γνωστὸ στὴν ἔρευνα ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Φλαβίων ὡς τοὺς Σεβήρους, ἡ Σπάρτη γνώρισε περίοδο ἀνθησης – αὐτὴ διακρίνεται τόσο στὴ λειτουργία τῆς πόλεως στὸ ἐσωτερικὸ (ἀναβίωση Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς κτλ.), ὅσο καὶ στὶς σχέσεις της μὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις.¹⁹ Μαρτυρίες προερχόμενες ἀπὸ τὴν περίοδο μετὰ τὸν Ἀδριανὸ καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἄντωνίνου Πίου εἶναι ἐνδεικτικὲς τῆς κινητικότητος καὶ τῶν σχέσεων ποὺ ἀναπτύσσει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ Σπάρτη μὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις, συχνὰ μάλιστα μὲ πόλεις ἐκτὸς τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖες ἤθελαν νὰ θεωροῦνται ἀποικίες της.²⁰

16. L. Robert, *Bull. épigr.* 1972, 139, Herrmann, ὁ.π. (σημ. 10), 243 σημ. 41.

17. Cagnat, ὁ.π., στὸ ὑπόμνημα: *cur hic titulus Puteolis positus fuerit, nos fugit*. Kaibel, ὁ.π., στὸ ὑπόμνημα: *sed cur Puteolis hoc illi statuerint nescio*.

18. SHA, *vita Hadr.*, 27: *Hadriano defuncto Baiis, sepulto Puteolis Antoninus Pius templum pro sepulcro constituit et quinquennale certamen, cuius Graecum nomen Εὐσέβεια haud raro invenitur*.

19. Βλ. P. Cartledge - A. Spawforth, *Hellenistic and Roman Sparta*, Λονδίνο 1989, 105-119. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», 88-96.

20. Ἀξιζει νὰ ἀναφερθοῦν κάποια παραδείγματα: (α) Ἐπικαλούμενος τὸν ἰσχυρισμὸ τῶν συμπατριωτῶν του Συνναδέων ὅτι κατάγονται ἀπὸ Λακεδαιμονίους ἀποίκους (πάνω στὸν ὁποῖο ἄλλωστε θεμελίωσαν τὴν εἴσοδό τους στὸ Πανελλήνιον) ἕνας ἐπιφανὴς πολίτης τῆς φρυγικῆς αὐτῆς πόλης, ὁ Τιβ. Κλαύδιος Ἄτταλος Ἀνδράγαθος, ἀφιέρωσε στὴ Σπάρτη ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς (μᾶλλον κατὰ τὸ διάστημα 133-140), πιθανῶς ὡς ἐνδειξὴ σύσφιξης τῶν σχέσεων μετὰ τῆς πατρίδος τους καὶ τῶν Λακαϊδεμονίων (βλ. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», 89-90). (β) Σύμφωνα μὲ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες στὴ σταδιοδρομία τοῦ Σπαρτιάτη ἀξιωματοῦχοῦ Εὐδοκίμου τοῦ Δαμοκράτη περιλαμβάνεται ἀποστολὴ του στὰ Ἀλάβανδα ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ *ξενοκρίτου*, τοῦ μετακαλούμενου δικαστῆ. Τὰ Ἀλάβανδα,

Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς κινητικότητας διαθέτουμε ἐπίσης ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν παρουσία Σπαρτιατῶν *συνθυτῶν* (δηλ. ἱερῶν πρέσβειων) στὴ Νεάπολη, ἀλλὰ καὶ στοὺς Ποτιόλους. Στὴ Νεάπολη, ἕνας κατοπινὸς Πανέλληνη, ὁ Γάιος Ἰούλιος Ἀρίων, ἐκπροσωπεῖ τὴ Σπάρτη κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἀντωνίνου Πίου στοὺς ἀγῶνες καὶ τὴν ἑορτὴ τῶν Σεβαστῶν.²¹ Ἕνας ἄλλος Σπαρτιάτης ἀξιωματοῦχος, ὁ Βάριος Φωσφόρος, μέλος τῆς γερουσίας καὶ *συνπατρονόμος* τῷ θεῷ Λυκούργῳ ἀναφέρει ὅτι χρημάτισε *συνθύτης τῆ κυρία πατρίδι προίκα* τόσο στὴ Νεάπολη ἐπ' εὐκαιρία τῶν Σεβαστῶν, ὅσο καὶ στοὺς Ποτιόλους, προφανῶς ἐπ' εὐκαιρία τῶν Εὐσεβείων, τῶν ἀγῶνων δηλαδὴ ποὺ θέσπισε ὁ Ἀντωνῖνος Πῖος πρὸς τιμὴν τοῦ προκατόχου του.²²

Πρόκειται βεβαίως γιὰ μιὰ μοναδικὴ μαρτυρία σπαρτιατικῆς παρουσίας στοὺς Ποτιόλους, ἂν ληφθεῖ ὁμως ὑπ' ὄψιν ἡ χρονικὰ παράλληλη ἔντονη κινητικότητα τῆς Σπάρτης (ἐποχὴ Ἀντωνίνου Πίου), ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀνάπτυξη ἐπαφῶν καὶ σχέσεων μὲ ἄλλες ὑπερπόντιες ἑλληνικὲς πόλεις, εἶναι εὐλόγο, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἐκπροσώπησή της στοὺς Ποτιόλους δὲν θὰ εἶχε μοναδικὸ χαρακτήρα. Καὶ ἐρχόμαστε στὴν ἀφιέρωση τῶν Κιβυρατῶν, τῶν ἀποίκων Λακεδαιμονίων, οἱ ὁποῖοι, ἐπικαλούμενοι ἑλληνικὴ καταγωγὴ, φιλορωμαϊκὴ διάθεση καὶ εὐεργεσίες ἐκ μέρους τοῦ θεοῦ Ἀδριανοῦ, εἶχαν γίνει δεκτοὶ στὸ Πανελλήνιον.

καρικὴ πόλη, ἔδρα δικαστικῆς περιφέρειας, ἐπικαλοῦνταν ἐπίσης σπαρτιατικὴ καταγωγὴ (SEG XI, 491, πρβ. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», 90). (γ) Ἕνας ἄλλος Σπαρτιάτης, ὁ Σπένδων Σπένδωνος, ὁ ὁποῖος ἐκπροσωποῦσε τὴν πόλη του στὴν Ἀθήνα ὡς μέλος τοῦ Πανελληνίου, ἀναφέρεται ὅτι προηγουμένως τὴν ἐκπροσώπησε στὴ Ρόδο ὡς *συνθύτης* – κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ περίοδο ἀποστολὴ ἀντίστοιχη τοῦ κλασικοῦ θεωροῦ (IG V 47, πρβ. Oliver, *Marcus Aurelius*, ἀρ. 48). Προφανῶς συμμετεῖχε στὰ Ἀλαία, ἑορτὴ ποὺ τελοῦνταν στὴ Ρόδο πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Ἡλίου καὶ εἶχε πανελλήνια ἀπήχηση κατὰ τὸν 2ο καὶ 3ο αἰ. Μιὰ τέτοιου χαρακτήρα ἑορτὴ ἦταν βεβαίως ἢ πλεόν κατάλληλη γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν οἱ παραδοσιακοὶ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Καὶ ὡς γνωστὸν ἡ Ρόδος, ὅπως καὶ ἡ Σπάρτη, ἦταν καὶ οἱ δυὸ δωρικὲς ἐγκαταστάσεις (βλ. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», 90-91). (δ) Πρεσβεία στὸν Τάραντα, τὴ γνωστὴ σπαρτιατικὴ ἀποικία μαρτυρεῖται γιὰ τὴν περίοδο 145-150 ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτη Καλλικράτη, γιὸ τοῦ Ἀπελλάκωνα (SEG XI, 481, πρβ. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», 91). Τὸ ἀντίστροφο: περὶ τὸ 150, τὸ ἐπώνυμο ἀξίωμα τοῦ *πατρονόμου* ἀναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν ἐπιφανῆ πολίτη τῆς Κυρήνης Δίωνα Κασκέλλιο Ἀριστοτέλη. Καὶ ἡ Κυρήνη, ἐπίσης μέλος τοῦ Πανελληνίου, διεκδικοῦσε σπαρτιατικὴ καταγωγὴ (IG V 1, 39 στ. 24-25, SEG XI, 554, πρβ. J. M. Reynolds, «Hadrian, Antoninus Pius and the Cyrenean Cities», *JRS* 68 (1978) 111-121). (ε) Μαρτυροῦνται μετακλήσεις ἐκ μέρους τῆς Σπάρτης δικαστῶν ἀπὸ τὴ Σάμο καὶ τὴν ἐπαρχία Ἀσίας, γιὰ τοὺς ὁποίους Σπαρτιάτες πολῖτες ἔπαιξαν τὸν ρόλο τοῦ δικασταγωγοῦ (SEG XI, 491, 468-469, 472. Πρβ. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», 94· L. Robert, «Les juges étrangers dans la cité grecque», *Xenion. Festschrift für P. J. Zepos* (1973) 765-782.

21. SEG XI, 501, πρβ. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», 92.

22. SEG XI, 500, πρβ. Spawforth-Walker, «Panhellenion II», ὁ.π.

Θεωροῦμε βásiμη τὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἀφιέρωση ἔγινε στοὺς Ποτιόλους στὰ πλαίσια τῶν Εὐσεβείων, τῶν ἀγῶνων ποὺ εἶχαν σκοπὸ νὰ τιμήσουν τὸν ἰδρυτὴ τοῦ Πανελληνίου καί, κατὰ συνέπεια, παρουσίαζαν ὡς ἑορτὴ πανελλήνιο χαρακτήρα – ἄλλωστε διαθέτουμε μαρτυρίες γιὰ τὴν παρουσία στὰ Εὐσέβεια ἀθλητῶν προερχομένων ἀπὸ διάφορες πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας.²³ Θεωροῦμε ἐπίσης ὡς βásiμη τὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ ἀφιέρωση τῶν Κιβυρατῶν στοὺς Ποτιόλους συνδέεται μὲ τὴν ἐκεῖ παρουσία σπαρτιατῶν συνθυτῶν, ὅσο, ἐνδεχομένως, καὶ μὲ τὴν παρουσία κιβυρατῶν ἀθλητῶν. Γνωρίζοντας οἱ Κιβυραῖοι ὅτι ἡ θεωρούμενη ὡς μητρόπολή τους ἀποστέλλει ἐκπροσώπους τῆς στὰ Εὐσέβεια κάνουν καὶ οἱ ἴδιοι τὴν ἀφιέρωση μὲσω τῶν δικῶν τους ἐκπροσώπων, πιθανὸν καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία συμμετοχῆς ἀθλητῶν τους στοὺς ἀγῶνες, προκειμένου νὰ ἐπιβεβαιώσουν γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τόσο μὲ τὴν ἴδια τὴν πράξη, ὅσο καὶ μὲ τὰ ἀναγραφόμενα, τοὺς δεσμούς τους μὲ τὴν Σπάρτη καὶ τὴ θέση τους μέσα στὸ Πανελλήνιον. Θὰ ἦταν δύσκολο νὰ βρεθεῖ καταλληλότερη εὐκαιρία ἀπὸ τὴν ἑορτὴ, τὴν ἀφιερωμένη στὴ μνήμη τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ – συσχετισμὸς δηλαδὴ τῆς ἀφιέρωσης τῶν Ποτιόλων μὲ τὰ Εὐσέβεια καὶ τὶς σχέσεις Σπάρτης-Κιβύρας –, ἐφ' ὅσον εὐσταθεῖ: (1) στηρίζεται τὴν ὑπάρχουσα παράδοση ἀναφορικὰ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ τῆς Κιβύρας περὶ Λακεδαιμονικῆς καταγωγῆς. (2) κάνει εὐκρινέστερη, ἔστω καὶ κατὰ ἓνα μικρὸ ποσοστὸ, τὴν εἰκόνα τῶν μικρασιατικῶν πόλεων κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων ἐπιβεβαιώνοντας τὴν ὑπαρξὴ κάποιων ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν καὶ τὰ ὁποῖα παρέχουν ἄλλες φιλολογικῆς, ἐπιγραφικῆς, νομισματικῆς πηγῆς: στροφή πρὸς τὸ παρελθόν, ἔμφαση στὴν ἑλληνικὴ καταγωγὴ, ἀναζήτηση συγγενικῶν δεσμῶν καὶ διατήρηση σχέσεων μὲ τὶς ἐνδοξότερες πόλεις τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος – ὅλα αὐτὰ βεβαίως ὑπὸ τὸν ἔλεγχο καὶ μέσα στὸ πλαίσιο τῆς πολιτικῆς τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορα.

---

23. L. Moretti, *Iscrizioni Agonistiche Greche*, 73, 76, 78 κ.ἄ.

